

Makalenin Geliş Tarihi: 18.07.2019
Kabul Tarihi: 20.07.2019
Makalenin Türü: Araştırma-İnceleme

**AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU (AET) İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ
KARŞILIKLI BEKLENTİLERİN “HAZIRLIK DÖNEMİ” SÜRECİNDE TÜRK
BASININA YANSIMASI**

**INTERACTIVE EXPECTATIONS DURING “THE PREPARATORION
PERIOD” BETWEEN THE EUROPEAN ECONOMIC COMMUNITY (EEC)
AND TURKEY AS REFLECTED IN THE TURKISH PRESS**

İsmail EYYUPOĞLU*

ÖZ

AET’ye Türkiye’nin katılımı için üç farklı dönem belirlenmişti. Bunlar sırasıyla “Hazırlık”, “Geçiş” ve “Son” dönem olarak adlandırılmaktaydı. Bu süreç içerisinde Türkiye ekonomik olarak AET tarafından desteklenecekti. Türk kamuoyu da bu çalışmaları dikkatle takip ediyordu. AET’ye üye ülkeler Türkiye’ye bazı temel ürünlerde kolaylık sağlayacaktı. Avrupa Yatırım Bankası da yatırım projelerine destek verecekti. “Hazırlık Dönemi”nde Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmeyecekti. Türk Basını da haber ve makaleler aracılığı ile AET’nin kazanımları hakkında kamuoyunu bilgilendirecekti. Konunun dış basındaki yansımalarından da okurlarını haberdar edecekti.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Ekonomik Topluluğu, Türkiye, Uluslararası ilişkiler, Ekonomi

ABSTRACT

It was determined for three different periods of Turkey's membership of the European Economic Community (EEC). These were called “Preparation”, “Transition” and “Last” Period. Turkey in this process would be supported by EEC. The Turkish public opinion was also following these studies carefully. EEC member countries would be advantageous in certain agricultural products to Turkey. The

* Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi;eyupoglu@atauni.edu.tr

European Investment Bank would also support investment projects. Turkey would accept any liability in the preparatorion period. The Turkish press would also inform the public about the acquirements of the EEC through news and articles. The reflections of the issue in the foreign press would be shared the with the readers by the Turkish press

Keywords: European Economic Community, Turkey, International Relations, Economy

GİRİŞ

Ankara Antlaşması, AET ile Türkiye arasında 12 Eylül 1963'te imzalandı¹. 1 Aralık 1964'te de yürürlüğe girecekti. Yapılan bu Ortaklık Antlaşması “*çerçeve antlaşma*” niteliğinde idi. Amaç Türkiye'nin AET'ye üyelik sürecini tamamlamaktı². Antlaşma şu bölümlerden oluşuyordu: Esas Antlaşma (33 Madde); Geçici Protokol (11 Madde), Mali Protokol (9 Madde), Son Senet ve İş Gücü Konusunda Taraflar Arasında Verilen Mektuplar³.

Ankara Antlaşması, Türkiye'nin AET'ye “*tam üye*” sıfatıyla katılmasının yolunu açmakla birlikte, yürürlük süresine ilişkin bir hüküm de taşımamaktaydı. Yani antlaşmanın fesih hükmü yok idi. Buna göre taraflardan birisi aksi tutum sergilemediği sürece amaçları gerçekleşene kadar antlaşma yürürlükte kalacaktı⁴.

AET ve Türkiye arasında yapılan bu antlaşma sonrası ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesi üç dönemde gerçekleştirilecekti. Türkiye'nin topluluğa girebilmesi için bu AET'nin bir beklentisiydi. Bu dönemler sırasıyla, “*Hazırlık Dönemi*”, “*Geçiş Dönemi*” ve “*Son Dönem*” idi⁵.

¹ Michel Rocard, *Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'ye Evet*, İstanbul, 2008, s.22.

² Dönemin AET Komisyon Başkanı Alman Walther Hollstein'in antlaşmanın imza töreninde yaptığı konuşma dikkate değerdi. Konuşmasındaki, “*Biz bugün önemli ve siyasi anlam taşıyan bir olayın tanıklarınız. Türkiye Avrupa'ya aittir. Olay Avrupa kültür ve politikasının açılımları tarihinde bir örnektir; evet biz şimdi modern Avrupa'nın gelişmesiyle ve birleşmesiyle bir akrabalık duygusunu yaşıyoruz ve günün birinde son adımın da atılmasıyla Türkiye, Birliğin tüm haklarına sahip bir üyesi olmalıdır*” sözleriyle Türkiye'nin topluluğa katılmasını desteklediğini vurgulamaktaydı. (Hakkı Keskin, *Göçün 50. Yılında Türklerin Gölgesinde Almanya, Geleceğe Yönelik Uyum Politikası İçin Görüşler*, İstanbul, 2011, s.178.)

³Erol Manisalı, *Türkiye-Avrupa İlişkilerinde “Sessiz Darbe”*, İstanbul, 2003, s.75.; İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990)*, II, Ankara, 1991, s.661-682.

⁴ E. Manisalı, *Türkiye-Avrupa İlişkilerinde...*, s.75.

⁵ Ankara Antlaşması'nın amacı, 2. maddede şöyle belirtilmekteydi: “*Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin⁵ ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümüyle göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir*”. (Cumhuriyet, 12 Eylül 1963.)

Hazırlık Dönemi'nin amacı⁶; Türkiye ekonomisini topluluğun istediği koşullara uymaya imkân verecek bir duruma getirmektir. Bu dönemde Türkiye ekonomik gelişimini gerçekleştirmek için gayret edecekti. AET ise Türkiye'nin bu gayretlerine destek olmak amacıyla mali ve ticari alanda kolaylıklar sağlayacaktı. Ticari alandaki kolaylıklar Ortaklık Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964'ten itibaren Türkiye'nin topluluğa ihraç ettiği dört temel ürün üzerinden olacaktı. Bunlar; tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındık idi. Bu dört ürüne belirli kontenjanlar içinde ya da böyle bir niteleme olmaksızın gümrük indirimi uygulanacaktı. Bunların dışında kaliteli şaraplar, bazı deniz ürünleri ve sofralık üzüm gibi birkaç tarımsal ürüne de bu tarife uygulanacaktı⁷.

Mali alanda ise AET, Türkiye'nin kalkınma planında yer alan ve antlaşma amaçlarının gerçekleşmesine katkıda bulunacak nitelikteki yatırım projelerinin finansmanına destek olacaktı. Bunu Avrupa Yatırım Bankası aracılığıyla yapacaktı. Bu bağlamda Türkiye'ye 175.000.000 dolarlık bir yardım sağlayacaktı⁸. Bu dönemin süresi geçici protokolde en az beş yıl idi. Süre aşımı en fazla on iki yıla kadar çıkabiliyordu⁹.

Ankara Antlaşması sonrası belirlenen üç dönemden ilki olarak planlanan “*Hazırlık Dönemi*”nin Türk basınında önemli yansımaları oldu. Çalışmanın konusunu Hazırlık Dönemi sürecinde AET ile Türkiye arasındaki karşılıklı beklentilerin basındaki yansımaları oluşturmaktadır.

A- ANKARA ANTLAŞMASININ NE ZAMAN YÜRÜRLÜĞE GİRECEĞİNE DAİR YAPILAN YORUMLARIN BASINDAKİ YANSIMASI

“*Cumhuriyet*” gazetesinin 14 Eylül 1963 tarihli nüshasında Ortak Pazar Antlaşması'nın en erken bir sene sonra yürürlüğe gireceği ve antlaşmanın üye devlet parlamentoları tarafından da tasdik edilmesi gerektiği belirtiliyordu. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Türkiye arasında imzalanan ortaklık antlaşmasının en az bir yıl sonra yürürlüğe gireceği yetkililerce de ifade edilmekteydi. Antlaşmanın yürürlüğe giriş şeklini tespit eden maddelere göre şu sıra takip edilecekti: 1- Ortaklık Antlaşması ile ek protokollerin tarafların parlamentoları ile Avrupa Parlamenter Asamblesi (Avrupa

⁶ Ankara Antlaşması'nın 3. maddesinde “*Hazırlık Dönemi*” amacı ilgili şu bilgi verilmekteydi: “*Bu dönemde Türkiye, geçiş ve son dönem boyunca kendisine düşecek hükümleri üstlenebilmek için topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirir*”. (İ. Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası...**, s.663.)

⁷ Gülten Kazgan, **100 Soruda Ortak Pazar ve Türkiye**, İstanbul, 1970, s.81-82.

⁸ E. Manisalı, **Türkiye-Avrupa İlişkilerinde...**, s.75.

⁹ **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1963.

Konseyi Parlamenter Meclisi) tarafından onaylanması, 2- Onayın tamamlandığını gösteren tebliğ ile belgelerin Brüksel'de iade edilmesi, 3- Teati işleminin bitiminden iki ay sonra antlaşmanın yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Konuyla ilgili AET yetkilileri şunları belirtmekteydi:

“Bilindiği üzere Yunanistan'ın ortaklık Antlaşması temmuz ayında imzalanmış ve bir buçuk yıla yakın bir zaman geçtikten sonra yürürlüğe girmiştir. Türk parlamentosunun bu antlaşmayı onaylaması bir mesele değildir. Ancak diğer bireylerin Anayasa hükümleri bu antlaşmanın onayını gerektirmektedir. Yunanistan Antlaşması'nın yaz aylarına rastlaması ve parlamentoların bu mevsimde tatilde olmaları bu antlaşmanın yürürlüğe girişini geciktirmiştir. Türkiye ile yapılan antlaşma parlamentolar bakımından oldukça uygun bir zamana rastlanmıştır. Bu bakımdan Türkiye'nin Ortaklık Antlaşması en geç gelecek yıl bu zamanlarda ve özellikle ihracat mevsiminin başına yetişecektir. Bu arada Türk Hükümeti'ne onay işlerinin bir an önce parlamentolarca ele alınması konusunda önemli görevler düşmektedir”¹⁰.

Aynı tarihli gazetede temsilcilerle birlikte bir Boğaz gezintisi yapıldığı da şöyle anlatılmaktaydı: *“Ortak Pazar Antlaşması imza töreni münasebetiyle yurdumuza gelen topluluk bakanları ve konseyi üyeleri dün vapurla Boğaz ve Marmara'da gezdirilmişlerdir. Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Charles Spaak Brüksel'e hareket ettiği için geziye katılamamıştır. Hollanda ve Lüksemburg Dışişleri Bakanları hariç diğer bakanlar da bugün şehrimizden ayrılacaktır. Geri kalanlar bugün uçakla Bursa'ya gidip gelecekler, yarın da memleketlerine döneceklerdir”¹¹.*

“Cumhuriyet” gazetesinin 15 Eylül 1963 tarihli sayısında ise *“4 Misafir Bakan Dün Gitti Ortak Pazar Delegasyonumuz Belli Oldu”* adlı başlık dikkati çekmekteydi. Yazının devamında Türkiye'ye gelen AET temsilcileri, devletlerin bakanları ve delegasyonları 14 Eylül'de ayrılmaya başlamışlardı. Buna göre saat 9.30'da Federal Almanya Dışişleri Bakanı Dr. Gerhard Schröder ve beş kişilik maiyeti erkânı özel bir askeri uçakla Milano'ya; saat 11.07'de de Fransız Dışişleri Bakanı Maurice Couve de Murville Paris'e hareket etmişlerdi. Lüksemburg Dışişleri Bakanı Eugène Schaus, Ortak Pazar İcra Konseyi Başkanı Prof. Dr. Walter Hallstein ve Türkiye'ye yardım konsorsiyumu Başkanı Dr. Von Mangoldt ise saat 11.50'de uçakla Frankfurt'a gitmişlerdi. Son olarak İtalyan Hazine Bakanı Emilio Colomb saat 12.50'de uçakla

¹⁰ Cumhuriyet, 14 Eylül 1963.

¹¹ Cumhuriyet, 14 Eylül 1963.

İstanbul'dan ayrıldı. Misafirleri Yeşilköy Havaalanı'nda İstanbul Valisi Niyazi Akı¹² uğurlamıştır. Hareketinden önce basına izlenimlerini anlatan Lüksemburg Dışişleri Bakanı Eugène Schaus, “Türkiye’de ortaklık antlaşmasına verilen öneme hayret ettim” demiştir. İtalya Hazine Bakanı Signor Colombo ise Türk Hükümeti’nin gösterdiği misafirperverlikten fazlasıyla memnun kaldığını bunun Türkiye ile Ortak Pazar arasındaki dostluğun bir ifadesi olduğunu belirtmekteydi¹³.

“Cumhuriyet” gazetesinin 15 Eylül 1963 tarihli nüshasında Ortak Pazar Komisyonu Genel Sekreteri Jean Rey’in önceki akşam İstanbul- Hilton Otel’de yaptığı bir basın toplantısı hakkında bilgi vermekteydi. Bu toplantıda Jean Rey imzalanan ortaklık antlaşmasının ne zaman yürürlüğe gireceği konusunda şunları söylüyordu: “Şayet Türkiye Müşterek Pazar devletlerinin yapacağı yatırımlara ilgi gösterirse, ortaklık antlaşması şartlarının bu devletler tarafından tasdikinden önce dahi ortaklık antlaşması yürürlüğe girer. Ortaklık Antlaşması muhtemelen ilkbahardan önce ilgili devletlerin parlamentoları tarafından tasdik edilecektir”¹⁴.

Aynı tarihli gazetede Brüksel’de Ortak Pazar merkezinde kurulan Türk delegasyonunu oluşturacak kişilerin şu isimlerden ibaret olduğu belirtiliyordu¹⁵: Delegasyon Başkanlığı’na Buenos Aires Büyükelçisi Oğuz Gökmen¹⁶, Başkan Yardımcılığı’na Brüksel Maslahatgüzarı Tevfik Saraçoğlu¹⁷ ve Delegasyon Mali Müşavirliği’ne Hazine Genel Müdür Yardımcısı Turan Işıkveren.

¹² 1913’te Bilecik’te doğan Niyazi Akı, 1931’de Bursa Erkek Lisesi’nden, 1934’te ise Mülkiye Mektebi’nden mezun oldu. Sırasıyla şu görevlerde bulundu: 1939-1940’ta Alanya, 1943’te Safranbolu, 1950-1951’de Tunceli, 1951-1953’te Kars, 1953-1955’te Kastamonu, 1955-1957’de Erzurum, 1957-1960’ta Antalya, 1960-1961’de Diyarbakır, 1961-1962’de Amasya’da Valilik görevlerinde bulundu. 1962’de İstanbul’a atandı. 1962-1966 yılları arasında İstanbul Valisi olarak görev aldı. İstanbul’da gecekondulu mahallelerdeki elektrik sorununu kısmen çözdü. 18 Ocak 1966’da Devlet Personel Dairesi Başkanlığı’na atandı. 1984’te Et ve Balık Kurumu Yönetim Kurulu Üyeliği’ne getirildi. 30 Eylül 1992’de Bandırma’da öldü. (<http://www.filozof.net/Turkce/tarih/tarihi-kisilikler-sahsiyetler/20120-niyazi-aki-vali-kimdir-hayati-hakkinda-bilgi.html> / Erişim Tarihi (E.T.): 17.05.2019)

¹³ Cumhuriyet, 15 Eylül 1963.

¹⁴ Cumhuriyet, 15 Eylül 1963.

¹⁵ Cumhuriyet, 15 Eylül 1963.

¹⁶ 4 Mayıs 1916’da Manisa’da doğdu. 1936’da Galatasaray Lisesi’nden, 1940’ta ise Ankara’daki Mülkiye Mektebi’nden mezun oldu. Üniversiteyi Fransa’da okudu. Sorbonne Üniversitesi’nden 1948’de mezun oldu. Türkiye’ye dönünce Dış İşleri Bakanlığı’nda çalıştı. Uzun süre Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü yaptı. Yaptığı diğer görevler şöyle idi: 1944 Paris Büyükelçiliği İkinci Kâtipliği ve Başkâtipliği, Buenos Aires’te Maslahatgüzar, Sofya’da Müsteşar, Arjantin, Uruguay, Paraguay ve Bolıvy’da Büyükelçi, Brüksel’de AET nezdinde Daimi Delege Büyükelçi, Federal Almanya, Belgrad ve Budapeşte’de Büyükelçi. Büyükelçi iken Bu iken yaş haddinden emekli oldu. Emekliliğini yazarlıkla geçirdi. Oğuz Gökmen 20 Aralık 2007 tarihinde İstanbul’da öldü. (<http://www.oktayarar.com/oguz-gokmen/tr/29434/E.T.:17.05.2019>)

¹⁷ 1925’te İstanbul’da doğdu. 1942’de St. Joseph Fransız Lisesi ve 1948’de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden mezun oldu. 1948’de Dışişleri Bakanlığı’nda göreve başladı. Ottawa ve Brüksel büyükelçiliklerinde görev aldı. 1965’te Bakanlığın ikili Ticaret Dairesine Genel Müdür; 1969’da da Genel Sekreter İktisadi İşler Yardımcısı oldu. 1972’de Brüksel’de AET nezdindeki Türkiye Daimi

Ankara Antlaşması ilgili tarafların meclislerinde kabul edildikten sonra ilgili kararın ve gerekli belgelerin Brüksel'e ulaştırılması gerekiyordu. Bu işlemin sonlamasını takip eden altmış günün bitiminde adı geçen belge yürürlüğe girmiş olacaktı. Ankara'ya gelen kurum ve devlet temsilcileri yukarıda ifade edilen bu sürece dair yorumlarda bulunmuşlar ve Yunanistan örneğinden hareketle Türkiye'nin daha elverişli bir konumda olduğuna dikkat çekmişlerdi. En geç bir yıl içinde yürürlük işleminin gerçekleşeceğini ifade etmekteydiler. Bununla birlikte bazı yabancı temsilcilerin yaptıkları değerlendirmelerde; Türkiye'nin AET'ye giriş için atfettiği öneme ve gösterdiği çabaya anlam kılmakta zorlandıklarını da tespit etmekteyiz. Buna rağmen genel kanı oldukça iyimserdir. Türk Hükümeti'nin istekli olması bu olumlu havanın oluşmasında birincil etkindir.

B- DIŞ BASINDAN YANSIYAN GELİŞMELER VE BAŞBAKAN YARDIMCISI TURHAN FEYZİOĞLU'NUN TÜRKİYE AET İLİŞKİLERİNE YÖNELİK YAPTIĞI DEĞERLENDİRMELER

"Cumhuriyet" gazetesinin 15 Eylül 1963 tarihli nüshasında "*Ortak Pazar Antlaşmasının Dış Basındaki Tepkileri*" başlıklı yazı dikkati çekmekteydi. Burada yabancı basın ve yayın organlarının haber ve yorumlarına yer verilmekteydi. Yapılan değerlendirmede Alman gazetelerinde yayımlanan bazı başmakalelere değinilmekteydi. Bunun yanı sıra İtalya ve Belçika merkezli yayın yapan televizyon kanallarının Ankara Antlaşmasının imza törenine program akışlarında geniş yer verdiklerini tespit etmekteyiz. Basında yer alan haberler özellikle şu noktalarda toplanmaktaydı: "1- Antlaşma siyasi bakımdan Türkiye'nin bir Avrupalı devlet olduğu keyfiyetini teyit etmiştir. 2-Türkiye antlaşma sayesinde milli kaynaklarını iktisaden kalkınma yolunda daha dikkatli bir şekilde kullanma imkânını elde edecektir. 3- Antlaşma ile Türkiye ekonomisinin çeşitli sektörleri ile modern bir veçhe kazanacaktır"¹⁸.

"Cumhuriyet" gazetesinin 15 Eylül 1963 tarihli nüshasında dönemin Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu'nun¹⁹ da konuyla ilgili bir köşe yazısı bulunmaktaydı.

Temsilciliği'ne Büyükelçi olarak atandı. 1978'de Bakanlık Yüksek Müşaviri olarak göreve başladı. 1982'de kendi isteği ile emekliye ayrıldı. 1984'te Profilo Holding A.Ş. Başkanlık Müşaviri olarak çalıştı. 22 Mart 1999'da İstanbul'da öldü. (Taha Toros Arşivi, Dosya No: 82-Şükrü-Hamit Saracoğlu: <https://core.ac.uk/reader/95044016/E.T.18.06.2019>)

¹⁸ Cumhuriyet, 15 Eylül 1963.

¹⁹ 1922'de Kayseri'de doğdu. Anne adı Neyyire, baba adı Sait idi. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Fransa ve İngiltere'de Anayasa hukuku alanında doktora yaptı. Fransızca, İngilizce ve Almanca bilmektedir. Yaptığı görevler şöyle idi: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Profesörü ve Dekanı, serbest Avukat, Türk Hukuk Kurumu II. Başkanı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörü ve

“Ortaklık Anlaşması Münasebetiyle Türkiye Avrupa'nın Ayrılmaz Parçasıdır” başlığıyla yayımlanan bu yazıda Türkiye'nin AET'ye katılmasının çok önemli olduğu, bunun Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli hamlesi olduğu belirtilmekteydi. Ona göre bu antlaşma Avrupa ile ilişkilerimizde yeni bir safhaydı. AET'ye Türkiye'nin katılmasıyla Türkiye'nin bir Avrupa devleti olma yolunda ilk adım olduğunu şu sözleriyle dile getirmekteydi: “Türkiye'nin Avrupa Ekonomik topluluğuna ortak üye olarak katılma arzusu sadece kısa vadeli ve basit dış ticaret hesaplarına dayanmamıştır. Çeşitli siyasi kültürel ve iktisadi bağlarla bağlı olduğumuz Batı Avrupa'nın gitgide kuvvet kazanan birleşme eylemleri karşısında Türkiye kayıtsız kalamazdı”²⁰.

Turhan Feyzioğlu makalesinin devamında Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg'un Avrupa devletleri arasında daha sıkı bir beraberlik kurmak amaçlarının olduğunu da belirtmekteydi. Ona göre “Eski dünya” olarak adlandırılan Avrupa devletlerinin kendileri için yaptıkları bu yeni girişime Türkiye de ilk günden beri ilgili olmuştu. Ancak 15 Ekim 1961 seçimlerinden sonra bu konu çıkmaza girmiş gibi görünse de ortaklık müzakerelerine doğru ilk adımlar atılmış oldu²¹.

Kendisi ortaklık müzakereleri sonunda olası bir antlaşmanın mümkün olduğuna, Türkiye'nin bu konudaki kararlılığına ve “hür Batı âlemi” ile geçmişten gelen “kader birlikteliğinin” varlığına dikkat çekmekteydi. Türkiye'nin bu ve benzeri kurumlara üye olmasının dış politika açısından önemine değinmekteydi. Yapılan girişimler ve Ankara Antlaşması Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti için hedefin bir devamı niteliğindeydi²².

Turhan Feyzioğlu AET Bakanlar Konseyi Başkanı Hollanda Dışişleri Bakanı Joseph Luns'un²³ Ankara Antlaşması ile Türkiye'nin “cesur bir ekonomik kalkınma hamlesine” giriştiğini şu ifadelerde belirtmekteydi: “Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortak olmaya karar vermekle Türkiye daha bu sabah manevi huzurunda tazimle eğildiğimiz ve Türk Milleti'nin Ata dediği insanın çizmiş olduğu yola uygun bir adım

XI., XII., XIII., XIV., XV. ve XVI. dönemlerde CHP Milletvekili. Evli ve bir çocuk babasıdır. 25 Mayıs 1988'de Ankara'da öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html / E.T. 17.06.2019)

²⁰ **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1963.

²¹ **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1963.

²² **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1963.

²³ Joseph Marie Antoine Hubert Luns, 28 Ağustos 1911'de Rotterdam'da doğdu. Ortaöğrenimi Amsterdam ve Brüksel'de tamamladı. 1932'de Amsterdam Üniversitesi'nde Hukuk okumaya karar verdi ve 1937'de mezun oldu. 1943'te Londra'daki Hollanda büyükelçiliğine atandı. Bu siyasi kariyeri için önemli bir başlangıçtı. 1949'da Birleşmiş Milletler'in Hollanda Daimi Temsilcisi oldu. Bir Katolik olan Luns, uzun süre Hollanda Dışişleri Bakanı olarak görev yaptı. (2 Eylül 1952-6 Temmuz 1971). Diğer önemli görevi ise on üç yıl başında bulunduğu NATO 5. Genel Sekreterliği idi. (1 Ekim 1971-25 Haziran 1984). 1984'te Genel Sekreter olarak emekli oldu. Brüksel'e yerleşti. 17 Temmuz 2002'de burada öldü. (<https://www.geni.com/people/Joseph-Antoine-Marie-Hubert-Luns/6000000015409441103> /E.T. 18.06.2019)

atmış bulunmaktadır. Bu suretle Avrupa Ekonomik Topluluğu aynı zamanda Mustafa Kemal'in eserine karşı da tazimde bulunmuş olmaktadır. Bu eşine ender rastlanır eser güç şartlar içinde yüzyılımızın en büyük şahsiyetlerinden birinin ve bugün bizim milletlerimizle ortak olmasından sevinç duyduğumuz bir milletin müşterek gayretleri neticesinde gerçekleşmiştir. Türk halkına ve onun hükümetine bugün topluluk adına getirmek istediğim mesaj, artık gerçekleştirmek için bizimle beraber çalışacağınız Avrupa idealine derin bağlılığımızın ve gelişme halindeki bir memleket ile verimli bir işbirliği yapmak arzumuzun ifadesidir. Türkiye cesur bir ekonomik kalkınma hamlesine girişmiştir. Türkiye ile AET arasında ortaklık kuran antlaşmanın memleketinizin kendisine çizmiş olduğu yolda ilerlemesine kuvvetle yardımcı olacağına ve bu suretle gerek sizde gerek bizde yaratmış olduğu ümitleri haklı çıkaracağına inanıyorum". Joseph Luns'a göre Ankara Antlaşması, Türkiye'ye iktisadi ve mali alanda hızlı bir şekilde sonuç verecek bazı faydalar sağlayacaktır²⁴.

Josep Luns'un bahsettiği bu faydaları Turhan Feyzioğlu şöyle sıralamaktaydı. Ortaklık antlaşması ile Türkiye'nin AET'ye ihraç ettiği başlıca mallar, ortak pazara dâhil olan ülkelerin benzer mallarıyla aynı haklara sahip olacaktı. Ortak Pazar ülkelerine yapılan ihracatın % 85'i bu "imtiyazlı muameleden" faydalanacaktı. Ayrıca ilk beş yıllık "Hazırlık Dönemi"nde kalkınma ile ilgili yapılacak çalışmaların desteklenmesi için 175.000.000 dolarlık yardım sağlanacak ve Hazırlık Dönemi'nde Türkiye, AET'den sağlayacağı bu destek karşısında herhangi bir iktisadi borç altına girmeyecekti. Türkiye, ithalat rejimini ve gümrük tarifelerini, kalkınma ihtiyacında olan bir ülkenin şartlarına uygun olarak düzenlemeye devam edecekti. Böylece Türkiye'nin Batı Avrupa ile ekonomik kaynaşması gerçekleştirilecek ve AET'nin Yürütme Organı Başkanı Profesör Hallstein'in ifade ettiği gibi "Türkiye Avrupa'nın bir parçası" olabilecekti. Turhan Feyzioğlu'na göre Atatürk'ün Türklere beklentisi buydu²⁵.

Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu'nun aynı içerikteki bir diğer yazısı da "Ulus" gazetesinin 15 Eylül 1963 tarihli nüshasında aynı başlıkla yayımlandı. Yukarıdakilere ek olarak bu makalede de, "Ankara Antlaşması ile Avrupa sınırlarının bizim doğu ve güney sınırlarımızdan geçtiği tescil edilmiş olmaktadır" ifadesine yer verilmekteydi. Türkiye'nin AET'ye katılmasının önemi bir kez daha vurgulamaktaydı. Ankara Antlaşması ile Türkiye'nin amaçladığı şeyin Türk ekonomisinin verimini

²⁴ Cumhuriyet, 15 Eylül 1963.

²⁵ Cumhuriyet, 15 Eylül 1963.

artırmak olduğu ifade edilmekteydi²⁶. Bu amaç, imzalanan “*Mali Protokol*” ile gerçekleştirilecekti²⁷.

C- “HAZIRLIK DÖNEMİ” BİTERKEN BASINDA TÜRK KAMUOYUNA YÖNELİK YAPILAN BİLGİLENDİRME

AET’ye üyelik konusunda “*Hazırlık Dönemi*”ne yönelik yaşanan gelişmelere Türk basının ilgisi kesintisiz devam etti. Dönemsel olarak ulusal basında haber ve makaleler yayınlandı. Bunlardan birisi de 29 Şubat 1968’de “*Milliyet*” gazetesinde yayımlanan bir haber, “*Ortak Pazara Girmezsek Sudan Çıkmış Balığa Döneriz*” başlığını taşımaktaydı. Hilton Oteli’nde gerçekleştirilen “*Ticaret Odası’nun 86. Yıldönümü*”nde Oda Meclisi Başkanı Raif Önger basın mensupları ile yaptığı toplantıda; “*ticaretle uğraşan iş adamlarının Ortak Pazar’ı istediğini*” dile getirmekteydi. “*AET’ye katılmanın Türk sanayiini tamamen mahvedeceği*” yönündeki çekincelere karşılık “*Türkiye’nin Ortak Pazar’a girmesi değil, girmemesi bize göre asıl zararlı olandır. Ortak Pazar’a giremezsek, sudan çıkmış balığa döneriz. Bizce Türkiye Ortak Pazar’a mutlaka girmelidir*”²⁸ cevabını verecekti.

23 Temmuz 1970 tarihli “*Milliyet*” gazetesinde, “*Ortak Pazar İle Anlaşma Yapıldı*” başlıklı bir haber yayımlandı. Ortak Pazar’a girmenin bazı ürünlerde gümrük indirimini sağlayacağı belirtilmekteydi. Türkiye ve AET temsilcilerinin 22 Temmuz’da Brüksel’de yaptıkları toplantıda, Türkiye’nin üyelik yolundaki “*Hazırlık Dönemi*”ni tamamladığı vurgulanıyordu. Ayrıca Türkiye’nin “*Geçiş Dönemi*”ne geçmesi gerektiği de karara bağlanan konulardandı. Buna göre ekonomisi imkân verdiği takdirde Türkiye yirmi iki yıl sonra Avrupa Ortak Pazarı’nın tam üyesi olacaktı²⁹.

Bu toplantıda Türkiye ile Ortak Pazar arasında altı yıl önce imzalanmış olan ticaret antlaşmasının da genişletilmesine karar verilmişti. Buna göre yeni şartlar sonbaharda Ankara’da imzalanacaktı. Bundan sonra sonra iki taraf arasında gümrük

²⁶ **Ulus**, 15 Eylül 1963.

²⁷ Antlaşmanın 9 maddesini kapsayan bu bölüm Türkiye ve AET arasındaki mali ilişkileri düzenlemeyi amaçlamaktaydı. Mali Protokol’e göre topluluk Türk ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olmak için Türkiye’ye ekonomik yardımda bulunmayı kabul ediyordu. Türkiye’ye verilecek kredi ve yardımlar, miktar ve koşullar Mali Protokol ile belirlenmekteydi. Ayrıca Avrupa Yatırım Bankası aracılığıyla alınacak yardımlar Türk ekonomisinin kalkınmasına ve yararlı yatırım projelerine tahsis edilecekti. (E. Manisalı, **Türkiye-Avrupa İlişkilerinde...**, s.75.)

²⁸ **Milliyet**, 29 Şubat 1968.

²⁹ **Milliyet**, 23 Temmuz 1970.

vergileri ve kotalar tedricen kaldırılacaktı. Ayrıca Ortak Pazar Türkiye için narenciyede % 50, pamuklularda % 75 gümrük indirimi uygulayacaktı³⁰.

Genişletilecek antlaşmaya göre halı, pamuk ipliği ve pamuklu dokumalar üzerindeki gümrük vergileri ve kotalar on iki yılın sonunda kaldırılacaktı. Antlaşma yürürlüğe girer girmez Türkiye'den Ortak Pazar'a ihraç edilen bu mallardan alınan gümrük vergilerinde % 75 oranında bir indirim yapılacaktı. Böylece Türk sanayi ürünlerinin % 55'i için on iki, geri kalan % 45'i için de yirmi yılda gümrüklerin kaldırılması uygun görülüyordu. Ayrıca Ortak Pazar, Türkiye'nin üye ülkelere sattığı tarım ürünlerinin % 90'ı için de bazı tavizler vermekteydi. Türk narenciyesi, tütün ve zeytinyağına tercih hakkı tanınacak ve antlaşmanın yürürlüğe girdiği anda narenciyede alınan gümrük vergisi % 50 oranında indirilecekti. Bunun dışında Ortak Pazar Türkiye'ye Geçiş Dönemi için 220.000.000 dolarlık kredi verecekti. Yapılan toplantıda Türkiye'yi Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile Türk Daimi Delegesi Ziya Müezzinoğlu temsil etti. Toplantı sırasında Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil gazetecilere verdiği demeçte varılan antlaşmanın Türkiye'nin tam üyeliğine kesin bir adım teşkil ettiğini söyledi. Ayrıca sonuçtan memnun kaldığını da ifade etti. Toplantıda Avrupa Ortak Pazar Konseyi Başkan Vekili Von Braun da sonuçtan memnun olduğunu vurguluyordu³¹.

"*Milliyet*" gazetesinin 24 Temmuz 1970 tarihli nüshasında, "*Sanayi Mallarımız Ortak Pazar'a Serbest Girecek*" başlıklı haberde antlaşmaya eklenecek olan ek ve mali protokoller hakkında bilgiler verilmekteydi. Buna göre genişletilmiş olan bu antlaşma sonbaharda imzalanacak ve anlaşmadan sonraki beş buçuk yılda topluluk Türkiye'ye 220.000.000 dolar verecekti. Türkiye'nin "*Geçiş Dönemi*" için Ortak Pazar ülkelerine sunduğu son bazı tekliflerin de kabulü ile "*Hazırlık Dönemi*"nin sona ermesi ile "*Geçiş Dönemi*"nin başlanması konusunda taraflar arasında antlaşmaya varılıyordu. Alınan karar doğrultusunda Ek Protokol ve Mali Protokol'ün esasları 23 Temmuz'da ortak bildiri ile açıklanmıştı. Sonbaharda imzalanacak olan "*Geçiş Dönemi*" protokolünde Ortak Pazar ülkeleri Türk sanayi mamullerine sıfır gümrük uygulamaya başlayacaktı; ancak makine halıları, pamuk ipliği ve diğer dokuma mamulleri için gümrük vergileri ve kontenjanlar on iki yıllık bir dönemde dereceli olarak indirilecekti³².

³⁰ *Milliyet*, 23 Temmuz 1970.

³¹ *Milliyet*, 23 Temmuz 1970.

³² *Milliyet*, 24 Temmuz 1970.

Bu arada Ortak Pazar ülkeleri pamuklu dokuma mamulleri için antlaşmanın imzalandığı tarihten itibaren Türkiye'ye % 75 gümrük indirimi uygulayacaktı. Tarım alanında Ortak Pazar'ın tarım politikası ile Türkiye'nin tarım politikası arasında tam bir birliğin yirmi iki yılda kurulabileceği kabul edilmekteydi. Bu süreye erişinceye kadar “Geçiş Dönemi” içinde tarım ürünlerimizin ihracatının %90'ından fazlasını kapsayan avantajlar tanınmaktaydı. Katma Protokol yürürlüğe girer girmez, Türk tütünlerine “0” gümrük uygulanmasına başlanacak, narenciyede ise “Türk ihracatçılarının belli bir arz fiyatına uymaları kaydıyla” tercihli gümrük tarifesi tatbik edilecekti³³.

Buna göre Türk portakalına % 40, limon-mandalina, truç ve mandılanın karışımı olan “kilemantin” küçük mandalina ve “satsuma” olarak adlandırılan bir diğer mandalina türü ise % 50 gümrük indirimi sağlanacaktı. Zeytinyağı için ise 100 kilogram başına 4.30 dolarlık bir iktisadi kolaylık ve 50 sentlik bir ticari kolaylık sağlanacağı öngörülmekteydi. Bundan başka belirli bir grup tarım ürününe de % 50 den % 75'e kadar değişen tarife indirimleri uygulanacaktı³⁴.

Kabul edilen şartlar arasında Ortak Pazar ülkelerinde çalışan Türk işçilerin serbest dolaşımı on iki ile yirmi iki yıl arasındaki bir süreçte gerçekleşecekti. Bunun esasları ortaklık konseyince tespit edilecek ve tedricen uygulanacaktı. Ayrıca halen topluluk ülkelerindeki Türk işçileriyle, o ülkelerin vatandaşı işçiler arasında hiçbir ayırıcı işlem yapılmayacağı hükmü de kabul ediliyordu. Bu işçilerin mesleki ve coğrafi hareket serbestliği Konsey tarafından her zaman denetlenebilecekti. Katma Protokol'ün imzalanmasından sonra geçen ilk yıl içinde toplulukta yer değiştirmek isteyen Türk işçiler ile ailelerinin sosyal güvenlikleri için Konsey gerekli kolaylıkları sağlayacaktı³⁵.

İmzalanacak Katma Protokol'de altı Ortak Pazar ülkesi ile Türkiye'nin “Yerleşme hakkı, hizmetler, ulaştırma ve ekonomi politikalarının birbirine yaklaştırılması ve ahenkli hale getirilmesi” için hükümler de bulunacaktı. Yeni Mali Protokol'de, topluluğun protokolün imzasından itibaren beş buçuk yıl içinde Türkiye'ye otuz yıl vadeli sekiz yıl ödemesiz süreli olmak üzere 195.000.000 milyon dolar mali yardım yapacağı kabul edilmekteydi. Bu yardımın uzun vadeli altyapı yatırımları için kullanılacak kısmına % 2.5, normal rantabilitesi olan projelere kullanılacak kısmına ise

³³ **Milliyet**, 24 Temmuz 1970.

³⁴ **Milliyet**, 24 Temmuz 1970.

³⁵ **Milliyet**, 24 Temmuz 1970.

% 4.5 faiz uygulanacaktı. Ayrıca Avrupa Yatırım Bankası 25.000.000 dolara kadar kredi açabilecekti³⁶.

Avrupa Yatırım Bankası Türkiye'nin lüzumlu gördüğü yatırım projelerinin kredilerinde gecikme olmaması için kendisine verilecek projeleri hemen incelemeye başlayacaktı. Mali Protokol yürürlüğe girinceye kadar bu incelemenin bitmesine ve projelerinin uygulanmasına çalışılacaktı. Mali yardımın sona ermesinden bir yıl önce yani dört yılın bitiminden sonra İkinci Beş Yıllık Maliye Protokol'ün tespiti için toplulukla Türkiye arasında müzakerelere başlanacaktı. Ortak Pazar ülkeleri Türkiye'ye yapacakları ihracat için sekiz yıl içerisinde gümrük indirimine tabi olacak bir listenin hazırlanmasından Türkiye'nin ısrarı üzerine vazgeçmiş, bunların on iki ve yirmi iki yıllık listelere ayrılmasını kabul etmişti³⁷.

Buna göre Türkiye'nin ortak pazardan yaptığı ithalatın %55'i için on iki yılda tedrici gümrük indirimi, %45'i için ise yirmi iki yılda gümrük indirimi yapılması kabul edilmekteydi. Yirmi iki yıllık listeye konan maddeler Türkiye'nin sanayisinde hassas ve uzun süre gümrük himayesine muhtaç maddelerdi. Ayrıca Türkiye ithal mallarındaki miktar kısıtlamalarını da yirmi iki yıllık bir program çerçevesinde tedricen geliştirecek, bunların tespitinde Türkiye'nin iktisadi kalkınması göz önünde tutulacak ve gerektiğinde bazı değişiklikler yapılacaktı³⁸.

Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Şaban Yıldız Türkiye'nin "*Geçiş Dönemi*"ne girmesiyle ilişkin verdiği demeçte eleştirel bir yaklaşım sergilemişti: "*Geçiş Dönemi'ne girmekle Türkiye'nin emperyalist-kapitalist dünyaya bağımsızlığı bir kat daha perçinlenmiş oluyor. Bu konu doğrudan doğruya ve hayati bir şekilde Türkiye'nin bağımsızlığını ilgilendiren bir konudur*"³⁹.

13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile birlikte, Ankara Anlaşması'nda öngörülen hazırlık dönemi sona erdi ve "Geçiş Dönemi"nin şartları belirlendi. Bu dönemde taraflar arasında sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması öngörülmüştür.

Katma Protokol çerçevesinde 1971 yılı itibarıyla, AET bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak sıfırladı. Bununla birlikte yukarıda

³⁶ **Milliyet**, 24 Temmuz 1970.

³⁷ **Milliyet**, 24 Temmuz 1970.

³⁸ **Milliyet**, 24 Temmuz 1970.

³⁹ **Milliyet**, 24 Temmuz 1970.

da ifade edildiği üzere Türkiye'nin de AET kaynaklı sanayi ürünlerinde gümrük vergilerini tedricen sıfırlaması öngöröldü ve böylece Gümrük Birliği'nin fiilen yürürlüğe girmesi için yirmi iki yıllık bir süre tanınacaktı⁴⁰.

⁴⁰ https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html/E.T. 19.07.2019

SONUÇ

Türkiye ile AET arasında 12 Eylül 1963'te imzalanan Ankara Antlaşması ile iki taraf arasında yeni bir süreç başladı. Türkiye'nin bu ekonomik topluluğa katılımı için belirlenen safhalar konumuz açısından oldukça önemlidir. Bunlardan ilki "*Hazırlık Dönemi*"dır. Bu bağlamda Türkiye'nin ekonomik açıdan uyum sağlayabilmesi için gerekli şartların oluşturulması amaçlanmaktaydı. Destek ve yardım programlarının niteliği ve gerçekleşme süreci oldukça dikkat çekiciydi. Özellikle Türk kamuoyunda konu tartışılmakta ve her iki taraf için ne tür kazanımlara sebebiyet vereceği tartışılmaktaydı.

Ticari alanda bazı temel ürünlere kolaylıklar tanınıyordu. Bunun yanı sıra deniz ve tarım ürünlerinin bir kısmı da temel ürünlere tanınan ayrıcalıklardan faydalanabilecekti. Yatırım projeleri de Avrupa Yatırım Bankası aracılığı ile gerçekleştirilecekti. "*Hazırlık Dönemi*" beş yıl olarak planlanmıştı. Süre aşımı halinde süreç on iki yıla kadar uzayabilecekti. "*Hazırlık Dönemi*"nde Türkiye'nin herhangi bir yükümlülük üstlenmediğini de burada vurgulamalıyız.

Antlaşmanın yürürlüğe girme sürecine dair yapılan yorumlar da konumuz açısından oldukça önemlidir. Sürecin fazla uzamayacağına dair genel bir kanının oluştuğunu da tespit etmekteyiz. Ulusal basın öncelikli olarak dış basın ve yayın organlarında yapılan değerlendirmelere yer vermektedir. Bu da diğer tarafın olaya bakış açısını anlamlandırabilmek için kamuoyundaki beklentinin yansımaları olarak karşımıza çıkmaktaydı.

Ankara Antlaşması'nın imzası sonrası yabancı basın ve yayın organlarının bu gelişmeye dair haber, yorum ve özel programlar yaptıklarını da burada belirtmeliyiz. Buna göre yapılan yorumlarda Türkiye'nin Avrupa'nın bir parçası olduğuna vurguda bulunulmaktaydı. Böylece Türkiye, kaynaklar ile tüketim arasındaki zinciri yeniden yapılandırabilecek ve ekonomisine modern bir görünüm sağlayabilecekti. Özellikle resmi makamların ulusal basında yayımladığı makaleler, Türkiye'nin konuya bakışını ve beklentilerini daha yapıcı surette yansıtmaktaydı. "*AET bir umuttu*". Türk basınının ilgisi kesintisiz devam etti. "*Hazırlık Dönemi*" içerisinde çıkan haber ve yorumlar, sürecin başarı ile sonuçlanması için neler yapılması gerektiğini ifade ediyordu. Bazı çekincelere rağmen genel kanı AET'nin kazanımları üzerine yoğunlaşmıştı.

1970'in yaz aylarında Türkiye AET ilişkileri yeni bir sürece girmiş ve "*Hazırlık Dönemi*"nde son aşamaya gelindiğinin göstergesi olmuştur. Yeni şartlar bu yılın sonbaharında imzalanacaktı.

KAYNAKÇA

1- Gazeteler

Cumhuriyet

Milliyet

Ulus

2- Kitaplar

KAZGAN, Gülten, **100 Soruda Ortak Pazar ve Türkiye**, İstanbul, 1970.

KESKİN, Hakkı, **Göçün 50. Yılında Türklerin Gölgesinde Almanya, Geleceğe Yönelik Uyum Politikası İçin Görüşler**, İstanbul, 2011.

MANİSALI, Erol, **Türkiye-Avrupa İlişkilerinde “Sessiz Darbe”**, İstanbul, 2003.

ROCARD, Michel, **Avrupa Birliği Yolunda Türkiye’ye Evet**, İstanbul, 2008.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990)**, II, Ankara, 1991.

3- Elektronik Kaynaklar

<http://www.filozof.net/Turkce/tarih/tarihi-kisilikler-sahsiyetler/20120-niyazi-aki-vali-kimdir-hayati-hakkinda-bilgi.html> / Erişim Tarihi (E.T.): 17.05.2019

<http://www.oktayaras.com/oguz-gokmen/tr/29434> / E.T.: 17.05.2019

<https://core.ac.uk/reader/95044016> /E.T. 18.06.2019

https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html/E.T. 19.07.2019

[https://www.geni.com/people/Joseph-Antoine-Marie-Hubert-](https://www.geni.com/people/Joseph-Antoine-Marie-Hubert-Luns/6000000015409441103)

[Luns/6000000015409441103](https://www.geni.com/people/Joseph-Antoine-Marie-Hubert-Luns/6000000015409441103)/E.T. 18.06.2019

https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html / E.T. 17.06.2019

